

A SZELLEMI ÖRÖKSÉG MEGMENTÉSE

DÉR ZOLTÁN: *Az első műhely.*

Életjel Miniaturák 12. Szabadka, 1970.

Az Életjel-sorozatnak megvan az értelme, értéke a vajdasági szellemi örökség megmentésében, feltárásában, közkinccsé tételében, a helyi hagyományok önelvű ápolásában. E célnak eddig minden füzeté meg is felelt. Hozzájuk képest többletet jelent Dér Zoltán kis kötete, mely Kosztolányi Dezső önképzőköri éveinek történetét, tanulságait veszi vizsgálóra, és nyújtja át az egyetemes magyar irodalom, az irodalomtörténet számára, a Szabadkáról induló költő életművének minden kedvelőjében érdeklődést kelteve.

»Engem a magyar kisvárosban rejlő titokzatosság, a vidéki emberben rejlő misztikum zaklatott írásra, és csak annyiban érzem magam írónak, amennyiben a vidékben munkáló erőttől kaptam erőt« — idézi a szerző Kosztolányinak 1913-ban tett vallomásából. Ez nyilván túlzás, de annyi bizonyos, hogy a kisvárosi létforma, a szabadkai élet nagyon jelentős mozdító erő volt a költői és írói látásmód kibontakozásában, s később is, az egész életművet szemmel láthatóan befolyásolta. Ezért a Kosztolányi-oeuvre ismeretéhez, megértéséhez elengedhetetlen lesz a századforduló Szabadkájának alapos, gazdasági-társadalmi-szemlelmi háttérű főlrajzolása. S ezért hasznos és tanulságos a későbbi Kosztolányi-monográfia számára mindaz, amit Dér Zoltán korábbi cikkei, Kosztolányi regénytorzójának, a *Mostohának* (1965) jegyzeteiben közreadott adalécai után most teljesebb képből összefoglalt az író pályakezdésének első színterén, a szabadkai gimnázium önképzőkörében kifejtett tevékenységéről.

Nem szabad lebecsülnünk az adatszerű közléseket sem, azt, hogy 1901 őszétől 1902 végéig mikor, mivel szerepelt a fiatal diák az önképzőkörben. (Egyetlen kifogásunk éppen az, hogy — az ismétléstől félve — Dér Zoltán most elnagyolja a

végző összechapás és a kizárás történiáját, csak utal a *Mostoha* megfelelő helyére. A mostani teljesebb kép azonban elbírta volna még ezt a kis — óhatatlan — másodközlést.) De most Dér Zoltán tovább is ment: alapos világnézeti és esztétikai elemzést nyújt ezekről a zsenigékről. S hogy ez mennyire nem fölösleges; hogy ezekben a gyerekkori kísérletekben mennyire tetten lehet már érní a későbbi érett költőt, arra ugyancsak ő hoz bizonyítékot tartalmi-formai vizsgálódásaival. Rámutat többek közt az összefüggésekre az *Agácvirágok* című, 1901-ben született vers és a *Négy fal között* című kötetben szereplő *Chanson* meg *Finale* című versek között. Nem csupán filológiai, hanem szemléletmódot, sajátos magyarságszemléletet jellemző párhuzamra utal az 1900—1901-ben írt *Alom*, valamint a későbbi *Almodtam én is* című »magyar szonett« (e jellemző korai Kosztolányi-verstípus) között. »A hajdani dicsőség emlékképei élete során többször föl-fölrémlelenek emlékezetében. S köztét ehhez a régi magyarsághoz ősein át, családjá révén is szorosnak vallotta.« (58.)

A kortársaknak bizonyára úgy rémlett, az ifjú Kosztolányi »összeferhetlensége« az igazgató gyerekének helyzeti előnyéből, gögijéből táplálkozott. »Alig van önképzőköri ülés, ahol ne támadna körülötte valamilyen nézeteltérés, többször éles konfliktus is.« (18.). Mi ma úgy látjuk, a kétségtelen tehetség fért össze oly nehezen az átlagos környezettel, beleértve az önképzőkör vezető tanárait is. Nem mentségül, de magyarázatul; hiszen a zseni sem szegülhet büntetlenül szembe a rend — ez esetben az iskolai fegyelem — alapvető és döntő szabályaival, nevezetesen: nem felelhet úgy — igazának tudatában sem — a tanárjának egy nyolcadikos diák, ahogyan Kosztolányi azon az emlékezetes ön-

képzőkori ülésen Révfy Zoltánnak felelt. Nem jelentéktelen mozzanat, hogy Kosztolányi — édes anyanyelvünk későbbi hivatott védelmezője, a nyelvhelyesség nagy tekintélyű apostola — akkor tört ki, amikor a vezető tanár — visszafordítva Kosztolányinak mint főbírójának vádját Friedmann (később Fenyves) Ferenc dolgozatát illetően — azzal utasította el kegyetlen, kemény, kritikáját, hogy ő is használ germanizmust. »Pedig Révfynek akár igaza is lehetett, hiszen a kamasz Kosztolányi naplója valóban tartalmaz elég germanizmust, s bizonyos, hogy Szabadkán a századfordulón sem beszéltek úgy magyarul, mint Móricz szülőhelyén, Tiszacsécsén, de ha Kosztolányi föl is róttá Friedmann-

nak a germanizmusokat, lényeges kifogása nem ez volt. Ezért vesztette el önuralmát, amikor szándékainak eltorzulását vélte érezni.« (23—24.)

A költői magatartásnak, karakternek utóbb is jellegzetes vonásaira mindig utal Dér Zoltán. S ha hozzátesszük, hogy a *Mostoha* kapcsán közölt szép számú Kosztolányi-írást még új könyvecskéjében is értékes zsengekkel tudta megszaportítani, még csak nő a tanulmány értéke szemünkben. Goethe *Mignonjának*, Gellert *A vallató híd* című balladás versének fordítása, a *Sírvirágok* című versfüzér, az *Alom* eddig töredékben ismert vers teljes szövege, mind hasznosan gazdagítja a Kosztolányi-életművet.

Péter László

HÁROM DÍJNYERTES PÁLYAMŰ

1. BEVEZETŐ ÉS KITERŐ

Az utóbbi egy-két évben egymást érték a különféle irodalmi (regény-, novella-, hangjáték-, színmű-, humor-, film- stb) pályázatok, s mint kiderült: valamennyi sikeresen zárult; néhány olyan művel gazdagított kultúránk és közéletünk, amely a pályázatok meghirdetése nélkül talán sohasem lát napvilágot.

Nyilvánvaló tehát, hogy az alkotómunkára serkentő pályázatokat a jövőben is szorgalmazni kell, még akkor is, ha a rossz nyelvek szerint íróink és tollforgatóink most már úgy dolgoznak, mint a jámbor papucsosok, akik mindig olyan »lábbelit« készítenek, amilyent épp megrendelnek tőlük.

Ez a logika persze sántít, s erre — mielőtt még bárki is zokon venné — rá kell mutatni, mivel a pályázatokon való részvétel nem a

mesteremberi magatartást, hanem — az esetleges kivételektől eltekintve — inkább íróink sokoldalú érdeklődését igazolja; másrészt meg azt, hogy a szellemi alkotómunkából élő emberek helyzete nem elég rendezett, s így az ezer-, kétezer- vagy háromezer dináros díjoknak is ösztönző hatásuk lehet — hogy a nagyobb anyagi haszon reményét megcsillantó díjakról s a velük járó erkölcsi-társadalmi elismerésről ne is beszéljünk.

Minderre az év elején véget ért mesejáték- és hangjátékpályázat ürügyén utalunk, amelyre, mint ismeretes, 47 pályamű érkezett be, s amelyen a *Vizek királya* című mesejátékával *Déavári* Zoltán első, *Most más napokat számolunk* című hangjátékával *Németh István* második, *Kopeczky László* pedig a *Tündöklő káposztalepke* című mesejátékával harmadik díjat nyert.